

Altres fonts del *Diálogo* de Barros són: Pere Alfons, que introdueix també en la seva obra arguments extrets de la Càbala i del Midraš, i Reuchlin, l'autor del *De Cabala, seu symbolica receptio*.

El text del *Diálogo* va de la pàg. 1 a la 126 de l'edició que comentem. Per a la transcripció, Révah segueix les següents normes: 1) desenrotlla en cursiva totes les abreviatures; 2) regularitza les majúscules segons l'ús modern i modifica l'accentuació també d'acord amb les normes actuals; 3) *u* i *i* amb valor consonàntica són substituïdes per *v* i *j*; 4) suprimeix la *cedilha* de la *c* davant *e* i *i*; 5) en els diftongs nasals traspasa la titlla que el manuscrit duu sobre la segona vocal a la primera, com en el portuguès modern; 6) transcriu per *é* i *â* els signes *ē* i *ǣ* del manuscrit; 7) posa els afegitons entre claudàtors, i 8) indica a les notes tota l'alteració feta per l'editor en el text del manuscrit.

Clouen el llibre unes notes complementàries utilíssimes per a la millor comprensió del text, i una breu llista d'*errades*. No ens estem de dir que aquesta edició del Sr. Révah és una de les més modèliques que ens han vingut de Portugal.

Remarquem, per fi, que l'estudi del Dr. Révah ens proporciona dades interessants sobre el filòleg Nicolau Clenardo i sobre Francisco Machado (cap. III).

Amadeu-J. SOBERANAS i LLEÓ

EMMA SCOLES: *Note sulla prima traduzione italiana della Celestina*. Roma, Tipografia della Pace, 1961 («Studj Romanzi», XXXIII, 157-217).

La primera edició italiana de *La Celestina* s'imprimí a Roma el 1506. El traductor fou «Alphonso Hordognez», familiar del papa Juli II. L'estudi d'Emma Scoles té per objecte d'aclarir fins on sigui possible la personalitat del traductor i de situar la traducció dins la tradició textual de l'obra.

Quant al primer objectiu, l'autora no ha pogut arribar a resultats definitius, però ha formulat hipòtesis força versemblants. A partir del 1518 podem seguir la pista a València d'un «Alphonsus Ordognes», professor de retòrica i editor, successor d'Alfonso de Proaza —també humanista i relacionat amb *La Celestina*— a la Universitat de València. La identitat dels noms, com hom pot veure, és frapant, i la distància cronològica que els separa, relativament petita, no és cap obstacle insuperable perquè pugui tractar-se d'una sola persona. Emma Scoles ha examinat acuradament les poques dades que conté el text italià de *La Celestina* sobre el seu traductor i les notícies que hom coneix sobre l'humanista de València. D'aquests tempteigs surt certament un raig de llum sobre la probable personalitat de l'«Hordognez» traductor.

L'altra part de l'estudi és consagrada a filiar la traducció italiana. Amb aital objecte Scoles compara uns fragments dels actes I, XIV i XXI del text italià amb els corresponents de les edicions espanyoles amb data anterior al 1506. Aquestes són: la primera, que hom suposa de Burgos, Fadrique de Basilea, v. 1499; la de Toledo, del 1500, i la de Sevilla, del 1501, totes tres en setze actes; i sis edicions en vint-i-un actes, totes datades el 1502, de Toledo, Sa-

une histoire du Pugio Fidei à la Renaissance. «Sefarad», XX (1960), 401-407, sobre Beroald, Du Plessis-Mornay i el *Pugio* amb nova bibliografia. Sobre els manuscrits de R. Martí de la Biblioteca Universitària de Coimbra vegeu MÁRIO MARTINS, *Estudos de literatura medieval* (Braga 1956), 311-312.

lamanca i Sevilla. El resultat de la comparació és ben clar: el text italià coincideix unes vegades amb les edicions en setze actes en variants que són exclusives d'aquestes, i d'altres, en igual cas, amb les en vint-i-un actes, la qual cosa demostra que l'original espanyol de la traducció italiana fou una edició perduda, intermèdia entre les que Scoles denomina *A* i *B* (setze actes) d'una banda, i *C* (vint-i-un actes) de l'altra. Així mateix, encara que no hagi entrat en la collació, Scoles ha comparat alguns passatges característics de la traducció italiana amb l'edició de València del 1514, i ha trobat coincidències que li han permès d'establir la hipòtesi que l'edició de València s'ha fet damunt l'original que serví per a la traducció italiana, la qual cosa aporta un argument més a favor de la identitat dels dos Ordóñez.

Amb això podríem posar punt final a aquesta nota, però hi ha un fet que val la pena de tocar, que és la data real de les edicions datades el 1502. Scoles n'ha parlat breument en la nota 14 del seu estudi, basant-se en dades facilitades per F. J. Norton, i aquest n'ha parlat en un llibre recent.¹ Fa anys, dues d'aquestes edicions —una que es diu de Salamanca (*C*₂) i una altra de Sevilla (*C*₃)²— ja inspiraren sospites a Foulché-Delbosc, que les suposà italianes. Norton ha confirmat amb arguments tipogràfics més precisos la hipòtesi de Foulché-Delbosc. Norton, així mateix, basant-se en fets tipogràfics que data amb molta precisió, considera també falsa la data de les altres edicions del 1502 i proposa aquestes altres dates: Sevilla, [Cromberger], 1502 (*C*₁): [c. 1511]; Toledo, [Gazini i Villaquirán], 1502 (*C*₄): [c. 1510-1514]; [Sevilla, Cromberger], amb el full del colofó perdut (*C*₅): [c. 1513-1515], i Sevilla, [Cromberger], 1502 (*C*₆): [c. 1518-1520].³ Si aquestes datacions són certes, resulta que la més antiga edició de *La Celestina* en vint-i-un actes és la de Saragossa, 1507, i que és posterior d'un any a la traducció italiana. Això augmenta l'interès d'aquesta traducció, que Emma Scoles ha posat en valor amb el seu acurat estudi, i de la qual seria força útil de poder tenir aviat una edició moderna. Així mateix la traducció italiana, com a testimoniatge que és d'una edició espanyola perduda, haurà d'ésser presa en consideració per qui vulgui emprendre una edició crítica de *La Celestina*.⁴

Pere BOHIGAS

R. ARAMON I SERRA: «*Augats, seyós qui credets Dèu lo Payre*». Oxford, The Dolphin Book, 1959 («Hispanic Studies in Honour of I. González Llubera», 11-40).

Marienklagen am Kreuz finden wir in Westeuropa vom 12. Jahrhundert an. Zu ihnen gehört auch obengenannte katalanische. Von ihr waren drei Fassungen bekannt, als Aramon seinen Text ausarbeitete. Nach Abschluss wurde

1. *Printing in Spain. 1501-1520...* With a note on the early editions of the 'Celestina' (Cambridge, The University Press, 1966).

2. Usem les sigles emprades per Scoles.

3. Pot semblar sorprenent que sis edicions hagin posat una data falsa. No ho és tant si hom té en compte que la data figura en uns versos que han passat d'unes edicions a les altres.

4. L'edició crítica de M. CRIADO DE VAL i G. D. TROTTER (Madrid, CSIC, 1958; 2.ª ed., 1965), ha reproduït el text d'una de Sevilla, 1502, i ha donat un aparat complet de variants de les de Burgos, 1499, i Sevilla, 1501. J. H. HERRIOT ha anunciat una altra edició crítica, que no sé si ha aparegut en el moment d'ésser redactada aquesta nota.